

ירדן

בשנת 2009 לא נרשם כל שינוי משמעותי במדיניות או בדפוסי הפעולה של ירדן הנוגעים לזכויות האדם. ירדן תיקנה פעמיים את חוק הארגונים הלא-ממשלתיים, פעם אחת בשנת 2008 ושוב בשנת 2009, אך השינויים שהוכנסו בחוק החמירו את ההגבלות על חופש ההתארגנות האזרחית. בשנת 2008 הפכה ירדן למדינה הראשונה באזור שהחילה את חוק העבודה שלה על עובדי משק הבית, אך ההגנות הספציפיות שהוענקו לעובדים אלה בתקנה משנת 2009 לא היו מספקות. ירדן לא ביטלה את עונש המוות, אך מאז שנת 2006 היא משעה את השימוש בו.

עיניים, מעצר שרירותי ומעצר מנהלי

העיניים בירדן נמשכים, ובדיקות עצמאיות שערכו האו"ם וארגון Human Rights Watch בבתי הכלא בשנים 2006, 2007 ו-2008 מצאו כי מדובר בתופעה שגרתית ונרחבת. יוזמות חיוביות, כמו תכניות הדרכה שמקיימים המרכז הלאומי לזכויות האדם וארגונים אחרים במטרה להגביר את המודעות לנושא העיניים בקרב גורמי אכיפת החוק, אינן מספיקות כלל. זאת, כאשר מביאים בחשבון הן את היעדר הרצון הפוליטי בירדן להעמיד את מבצעי העיניים לדין והן את היעדרם של מנגנונים אפקטיביים שיאפשרו לעשות זאת.

בירדן ישנה תכנית לרפורמה בבתי הכלא שמטרתה לשקם אסירים באמצעות תמריצים ופעילויות תוך הפחתת הצפיפות בבתי הכלא ושיפור השירותים הניתנים בהם. התכנית אינה נותנת מענה לצורך למצות את הדין עם סוהרים ואנשי כוחות הביטחון המתעללים באסירים. בין המקרים החדשים של התעללות באסירים, תועד השנה מקרה שבו אסירים אסלאמיים שהועברו בחודש פברואר מכלא סוואקה לכלא אל-גיוויידה טענו כי סוהרים ואנשי כוחות הביטחון הכו אותם שוב ושוב כשהגיעו למתקן הכליאה החדש. בחודש ספטמבר דיווחו קרובי משפחתם של אסירים אסלאמיים ששבתו רעב בכלא אל-גיוויידה כי שלטונות הכלא הפסיקו את אספקת מי השתייה לאסירים אלה. עיניים מתבצעים גם בתחנות משטרה כדי לסחוט מידע. אף כי דווח על מכות קשות, ובמקרה אחד משנת 2008 אף דווח על שימוש בחשמל באזורים רגישים בגוף, קורבנות העיניים אינם מקבלים כל פיצוי על הפגיעה בהם. המענים במתקני המעצר זוכים לחסינות מוחלטת כמעט כיוון שהמשטרה היא המופקדת על-מיצוי הדין במתקני הכליאה. מנגנון הגשת התלונות לקוי, החקירות וההעמדות לדין מתנהלות באופן נרפה ושופטי בית הדין המשטרתי מטילים על המענים עונשים קלים ביותר.

במסגרת החוק למניעת פשיעה, מושלי המחוזות רשאים להורות על מעצר מנהלי. החוק דורש כי מושלי המחוזות יהיו ראיות לפעילות פלילית, אך בפועל לא תמיד יש ברשותם ראיות כאלה. המעצר המנהלי משמש לעתים מזומנות כדי לעקוף את החובה להביא את החשודים בפני התובע בתוך 24 שעות או את פסיקותיהם של שופטים ששחררו חשודים בערבות. בחודש מאי 2009 דיווח משרד החוץ כי בשנת 2008 הוחזקו 14 אלף עצירים מנהליים (כולל 800 נשים) שהיוו כחמישית מכלל הכלואים. לפי נתונים אלה, חלה ירידה במספר הכולל של העצירים המנהליים, שבשנת 2006 עמד על 20 אלף.

חופש הביטוי וההתאגדות

על-פי דיני העונשין, יוטלו עונשים כבדים על השמעת דברי ביקורת על המלך, על השמצת גורמים בממשלה ומוסדות ממשלה ועל השמעת הערות הנתפסות כמבזות את דת האסלאם. הוראות אחרות בדיני העונשין מגדירות כעברה פלילית השמעת דברים הנתפסים כפוגעים ביקורת המדינה או ביחסים הבינלאומיים. הצעה לתיקון דיני העונשין, שעתידה להיות מוגשת לפרלמנט בחודש נובמבר 2009, צפויה להותיר הוראות אלה על כן. סעיף 5 לחוק העיתונות והפרסומים משנת 2007 דורש כי פרסומים ייצמדו ל"ערכי האסלאם".

ב-21 ביוני 2009 דנה ערכאה ראשונה של בית המשפט בעמאן את המשורר אסלאם סמחאן לשנת מאסר אחת בגין פגיעה בדת האסלאם בשיר שפרסם. בחודש מארס ביטל בית משפט לערעורים בעמאן פסק דין קודם שבו נקבע כי תחנת הרדיו "אל-בלד" אשמה בהפרת חוק התקשורת החזותית והקולית לאחר שנתנה פתחון פה למאזינים שלכאורה ביזו את הפרלמנט. בחודש אפריל זיכה בית המשפט של עמאן לגישור בעברות פליליות את ח'אלד מהאדין, שהנו בעל טור בעיתון, לאחר שהואשם בהוצאת דיבתו של הפרלמנט במאמר שפרסם ובו ביקר את ההטבות הניתנות לחברי הפרלמנט. מהאדין הועמד לדין בעקבות תלונה שהגיש פאיז א-שוואבכה, מזכ"ל הבית התחתון של הפרלמנט. בחודש יוני החרימו היומונים הגדולים בירדן את הפרלמנט ולא סיקרו את פעילותו לאחר שאנשי המנהלה בו הגבילו את גישת כלי התקשורת לדיונים המתקיימים בו וכן את הגישה לחברי הפרלמנט ולאחר שהתקבלה בו החלטה להטיל מס מיוחד בגובה 5% על גופי תקשורת.

בחודש אוגוסט אושרה בפרלמנט גרסה מתוקנת לחוק האגודות שבה השתמרה סמכות הממשלה להתערב בפעילותם הפנימית של ארגונים לא-ממשלתיים. ההחלטה התקבלה חרף שלוש שנות שתדלנות מצד ארגונים לא-ממשלתיים למען חקיקתו של חוק מתירני יותר. החוק החדש נותן בידי הרשויות את מלוא שיקול הדעת לדחות בקשות להקמת ארגונים לא-ממשלתיים חדשים וכן סמכויות נרחבות לסגור ארגונים קיימים. החוק מחייב ארגונים לא-ממשלתיים לדווח לרשויות מראש על פעילויות מתוכננות ועל ישיבות מסוימות שבהן מחובתם לאפשר לגורמים רשמיים להיות נוכחים. הממשלה רשאית לבדוק חשבונות בנק של ארגונים לא-ממשלתיים ומימון זר מחייב את אישורה, והיא אף זכאית למנוע אותו על-פי שיקול דעתה.

זכויות נשים וילדות

המושלים בירדן מורים על החזקתן במעצר הגנתי של נשים שבני משפחתן מאיימים לנקוט נגדן אלימות. בשנת 2008 העבירה ירדן נשים אלה מכלא אל-ג'וויידה למקלט ממשלתי או למקלט המנוהל בידי ארגון לא-ממשלתי שבהם הן נהנות מחירות רבה יותר, אך עדיין נדרשת הסכמת אחד מבני משפחתן כדי לשחררן.

בתי המשפט בירדן ממשיכים להטיל עונשים קלים על פשעים "על רקע כבוד המשפחה" המבוצעים בידי בני משפחה נגד נשים וילדות החשודות בהתנהגות "בלתי מוסרית". מתחילת שנת 2009 ועד חודש אוגוסט בוצעו 14 מעשי רצח כאלה, המהווים את רוב מקרי הרצח של נשים בירדן. בחודש ינואר קיצר בית המשפט בחצי את עונשו של אדם שניסה פעמיים לרצוח את אחותו "על רקע כבוד המשפחה", לאחר שהיא חזרה בה מטענות אישיות שהשמיעה לגביו. משרד המשפטים הודיע בחודש אוגוסט על הקמתו של בית דין מיוחד למעשי הרג "על רקע כבוד המשפחה" אך לא נרשמה כל התקדמות בשינוי הסעיפים בדיני העונשין המתירים להשית עונשים קלים בלבד על הריגת בנות זוג

הנתפסות מקיימות יחסי מין אסורים ועל ביצוע פשעים "בעידנא דריתחא", או קובעים הפחתה מפלה בעונש כשהנשים שנפלו קורבן למעשים אלה חוזרות בהן מטענות אישיות שהשמיעו.

בחודש אוגוסט 2009 הסירה ירדן את הסתייגויותיה מסעיף 15 (4) לאמנת האו"ם לביעור כל צורות האפליה נגד נשים, המעניק לנשים זכויות שוות לאלה של גברים בכל הנוגע לנסיעה חופשית ולהחלטה על מקום המגורים. ירדן החליטה להסיר את ההסתייגויות למרות התנגדותה של חזית הפעולה האסלאמית, שהיא מפלגת האופוזיציה הגדולה ביותר במדינה.

זכויות עובדים

בחודש יולי, שוטרים ואנשי כוחות הביטחון פיזרו בכוח שביתת שבת של עובדי נמל עקבה שמחו על תכניות להפסיק את הסבסוד בתחום הדיור. הרשויות עצרו למעלה מ-80 פועלים ופצעו שלושה לאחר שלדברי שר הפנים נאיף אל-קאדי, המפגינים "תקפו מילולית" את כוחות הביטחון. אל-קאדי האשים את "ישראל ואלה שעובדים למען האינטרסים שלה בתוך" ירדן בכך שהפיצו לדבריו שמועות כוזבות על אלימות משטרתית.

ארגון בשם "ועדת העבודה הלאומית", שבסיסו בארה"ב ואשר עוסק בפעילות ציבורית למען זכויות עובדים בכלכלה הגלובאלית, דיווח על פגיעה במהגרים ממזרח אסיה העובדים ב"אזורי התעשייה המוסמכים" של ירדן (QIZ), ובכלל זה הלנת שכר, החרמת דרכונים, תנאי תברואה לקויים במקומות המגורים ופיזור של שביתות מאולתרות בידי המשטרה. ירדנים החברים בארגוני עובדים רשאים לשבות רק בהסכמת הממשלה. מי שאינו ירדני אמנם מורשה מאז שנת 2008 להצטרף לאיגודי העובדים אך נאסר עליו לשבות.

תקנות חדשות החלות על עובדים במשקי בית, אשר נכנסו לתוקפן בחודש ספטמבר 2009 בעקבות הכללתם של עובדים אלה בחוק העבודה בחודש יולי 2008, מגבילות זכויות יסוד, כמו למשל חופש התנועה, ואינן מספקות לעובדים הגנה מספקת מפני הדרישה שיעבדו שעות מרובות ומפני מצב שבו הם נותרים לכודים במשקי בית שבהם הם חשופים להתעללות. התקנות מטילות את "כל החובות הכספיות" על עובדת העוזבת את מעסיקה אלא במקרים שבהם העובדת עומדת בנטל ההוכחה הגבוהה לכך שהמעסיק הוא האשם בכך. התקנות כוללות סעיפים חיוביים הדורשים מהמעסיק להבטיח תשלום סדיר של המשכורת, חדרי מגורים ראויים וכיסוי ההוצאות רפואיות. בשנת 2009 סגר משרד העבודה ארבע חברות לגיוס ולהשמת עובדים והזהיר שמונה נוספות לאחר שהפרו את חוק העבודה.

תובעים הגישו כתבי אישום נגד חשודים בהפרת החוק הירדני נגד סחר בבני אדם, שאושר בחודש ינואר 2009, אך נכון לחודש נובמבר 2009, טרם התקבל פסק דין בעניין זה.

גורמי מפתח בינלאומיים

על-פי הסכם בן חמש שנים שנחתם בין ארה"ב לירדן, ואשר יישומו יתחיל בשנת 2010, תספק ארה"ב לירדן סיוע כלכלי בהיקף של 360 מיליון דולר מדי שנה וסיוע צבאי בהיקף של 300 מיליון דולר. מדובר בעלייה לעומת בקשות סיוע קודמות שהגישה ירדן לממשל ארה"ב, אך בעבר התווסף לסיוע שהוגש בעקבות בקשות כאלה גם סיוע אד-הוק שבעקבותיו הסתכם הסיוע שהועבר בפועל מארה"ב

ביותר ממיליארד דולר בשנת 2008 (בהשוואה לסיוע שהעביר האיחוד האירופי בסך 265 מיליון אירו לשנים 2007-2010).

האיחוד האירופי רתם את ירדן לפרויקט שנועד לשפר את "כיבוד זכויות האדם בכל הנוגע ליחס לעצירים". בחודש אפריל נמסר בדו"ח ההתקדמות של האיחוד האירופי על "התקדמות מסוימת" במיגור העינויים. יחד עם זאת, מחברי הדו"ח הביעו צער על היעדר עצמאות משפטית ועל הפעלתם של "בתי דין מיוחדים", ומתחו ביקורת על "הפיקוח הגובר של המדינה" על ארגונים לא-ממשלתיים. בהצהרה שפורסמה בחודש אפריל הפצירה נציבת יחסי החוץ בניטה פררו-ולדנר בירדן להתקדם לקראת "ממשל תקין וליצור את התנאים שיאפשרו לחברה האזרחית לתמוך בממשלה במאמציה".

במהלך דיון שהתקיים במועצת זכויות האדם של האו"ם במסגרת "מנגנון הסקירה העולמית התקופתית", קיבלה ירדן את ההמלצות לקיום חקירות עצמאיות של האשמות בדבר ביצוע עינויים, אך סירבה לאשרר את הפרוטוקול האופציונאלי של האמנה נגד עינויים, הקובע כי יש לקיים חקירות עצמאיות כאלה.